

Editör: Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

HALI-KİLİM VE GELENEKSEL KUMAŞ DESENLERİ

Geleneksel Türk Sanatları Alanında Güncel Araştırmalar

artikol
akademi

HALI-KİLİM VE GELENEKSEL KUMAŞ DESENLERİ

(Geleneksel Türk Sanatları Alanında Güncel Araştırmalar 2024 /1)

Editör: Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

ARTİKEL AKADEMİ: 294

Güzel Sanatlar Temel Alanı
Geleneksel Türk Sanatları

Halı - Kilim ve Geleneksel Kumaş Deesenleri

Editör: Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

ISBN 978-625-6627-30-7

Birinci Basım Ağustos - 2024

Kapak: Artikel Akademi

Ofset Hazırlık: Artikel Akademi

Baskı ve Cilt: Reprobir Matbaacılık Tasarım Ltd. Şti.
İvedik Organize Sanayi Bölgesi Matbaacılar Sanayi Sitesi 1514. Cad. No:23/25
Pk:06105 Yenimahalle - Yenimahalle / Ankara
Matbaa Sertifika No: 47381

Artikel Akademi bir Karadeniz Kitap Ltd. Şti. markasıdır.

©Karadeniz Kitap - 2024

Akademik etik kurallara
bağlı kalınarak yapılacak olan alıntılar ve tanıtım maksadıyla yapılacak
olan kısa alıntılar dışında, yazılı izni alınmadan, tümünün veya bir
kısımının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla, basımı, yayımı,
kopyalanması, çoğaltımı veya dağıtımı yapılamaz.

KARADENİZ KİTAP LTD. ŞTİ.
Koşuyolu Mah. Mehmet Akfan Sok. No:67/3 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0 216 428 06 54 // 0530 076 94 90

Yayıncı Sertifika No: 19708
mail: info@artikelakademi.com
www.artikelakademi.com

HALI-KİLİM VE GELENEKSEL KUMAŞ DESENLERİ

(Geleneksel Türk Sanatları Alanında Güncel Araştırmalar 2024 /1)

Editör: Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

YAZARLAR

Doç. Dr. Elif AKSOY

Doç. Dr. Naime Didem ÖZ

Dr. Öğr. Üyesi Esen BAYDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Latif TARAŞLI

Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYHAN

Öğr. Gör. Esra KOCAMAN DİVANOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
1. BÖLÜM	
ŞAVAK AŞİRETİ DOKUMALARI VE DOKUMALARIN HAMMADDE İŞLEMLERİ	9
- Elif AKSOY & Latif TARAŞLI	
2. BÖLÜM	
BERLİN İSLAM SANATLARI MÜZESİ' NDE BULUNAN TÜRK HALI KOLEKSİYONU ÜZERİNE BİR İNCELEME	25
- Esen BAYDEMİR	
3. BÖLÜM	
HARRAN GELENEKSEL DÖVME MOTİFLERİNİN DİJİTAL BASKILI YAYGI TASARIMLARINA DÖNÜŞÜMÜ	51
- Esra KOCAMAN DİVANOĞLU & Naime Didem ÖZ	
4. BÖLÜM	
EL HALILARININ BELGELENMESİNDE MAKRO DÜZEYDE ANALİZ VE UYGULAMA AŞAMALARI	75
- Tuba AYHAN & Naime Didem ÖZ	

3. BÖLÜM

HARRAN GELENEKSEL DÖVME MOTİFLERİNİN DİJİTAL BASKILI YAYGI TASARIMLARINA DÖNÜŞÜMÜ¹

Öğr. Gör. Esra KOCAMAN DİVANOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

El Sanatları Bölümü, Halıcılık ve Kilimcilik Programı

esra.kocamandivanoglu@omu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2601-6153>

Doç. Dr. Naime Didem ÖZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

Halı, Kilim ve Geleneksel Kumaş Desenleri Anasanat Dalı

naime.didem.oz@msgsu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4950-7238>

GİRİŞ

Geleneksel dövmeler; tarih boyunca birbirine karışmış toplumların, unutulmuş inançların, kültürlerin, değerlerin ve bireysel kimliğin sembolleridir. Herodot, James Cook, Marko Polo, Prof. Kindler Spindler ve Sergei I. Rudenko

---

¹ Bu çalışma, Doç. Naime Didem Öz danışmanlığında 06.02.2023 tarihinde Esra KOCAMAN tarafından tamamlanan “Şanlıurfa Geleneksel Dövme Motiflerinin Dijital Baskılı Yaygı Tasarımlarında Kullanımı” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2023). İthenticate tarama raporuna göre bu çalışmanın benzerlik oranı %11’dir. Tez çalışması Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından 2021/27 numaralı “Şanlıurfa Geleneksel Dövme Motiflerinin Dijital Baskılı Yaygı Tasarımlarında Kullanılması” başlıklı C tipi proje ile desteklenmiştir.

dövmelerle ilgili bilgileri ilk aktaran kişilerdir. Dövmenin ilk izlerine Asya'da, Afrika kıtaları ve Okyanusya Adaları'nda (Markiz, Samoa) rastlanmaktadır. İllkel dövmeler; Mısır, Mezopotamya, Cezayir, Ural-Altay Dağları, Anadolu, Yunanistan, Avusturya, İtalya, Japonya, Yeni Zelanda, Amerika ve kutuplarda köklü bir geçmişe sahiptir (Yenipınar ve Tunç, 2013: 12). Ülkemizde ise tarihi dövmelerin örneklerine özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bazı illerimizde rastlanmaktadır. Şanlıurfa ilinin Harran ilçesinde dövmeye taşıyıcıları nicelik olarak diğer illere oranla daha fazladır (Fırat, 2019: 16).

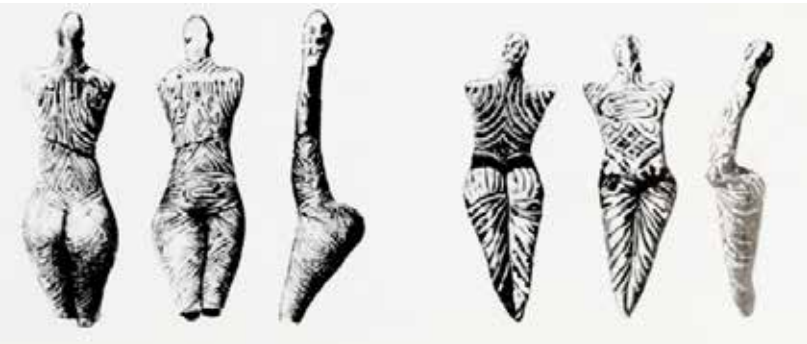
Geleneksel sanat ürünlerinin tümünde olduğu gibi herhangi bir duygu ve düşünceyi simgelemek veya belirli bir fikri anlatmak amacı taşıyan, kökenleri inançlara dayanan sembolik motiflerin kendilerine özgü anlamları ve hikâyeleri bulunur (Koyuncu Okca, 2015: 1660). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülen geleneksel dövmeye motifleri de estetik görünümünün yanı sıra sembolik anlamları da bünyesinde barındırır. Dövmelerin sembolik anlamları kulaktan kulağa, dilden dile ve nesilden nesile aktarılmıştır. Günümüzde ise geleneksel dövmelere geçmişte olduğu kadar ilgi gösterilmemesi, dövmeye taşıyıcılarının çok ileri yaşlarda ve geleneğin son temsilcileri konumunda olmaları gibi etkenler geleneksel dövmeciliğin yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Kaybolmaya yüz tutmuş inanışlarla yakından ilintili olan bu geleneğin gelecek kuşaklara tanıtılması kültürel mirasımızın devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Geleneksel dövmeye motiflerinden faydalanarak, günümüz ihtiyacına yönelik, ekonomiye katma değer sağlayabilecek yaygı tasarımlarının dijital baskı sistemleri kullanılarak üretilebileceğini göstermek bu çalışmanın başlıca amaçlarından biridir. Unutulmaya yüz tutmuş geleneksel dövmeye motiflerinin belgelenmesi ve bu geleneğin yaşatılmasının önemine dikkat çekmek de çalışmanın amaçları dahilindedir. Çalışmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle geleneksel dövmecilik ile ilgili literatür taranmıştır. Harran'ın geleneksel dövmeye motifleri araştırılmış, yöre ziyaret edilerek alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasında, günümüzün son örnekleri olarak kabul edebileceğimiz ileri yaşlardaki dövmeye taşıyıcılarıyla ve kaynak olabilecek kişiler ile röportajlar yapılmış, fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Çalışma süresince edinilen bilgilerin ışığında, geleneksel dövmeye motiflerinden ilham alınarak kullanımı kolay, ucuz ve güncel trendlere uygun, dijital baskı sektörüne katma değer sağlayabilecek yaygı tasarımları yapılmış; dijital süblime transfer baskı sistemlerinde üretimleri gerçekleştirilmiştir.

1. GELENEKSEL DÖVMECİLİK

Geleneksel dövme ana hatlarıyla, deriye yan yana küçük delikler açarak ve bu deliklere is, sürerek veya mürekkep, kına, çivit gibi boyar maddeler doldurarak yapılmaktadır. Bunun yanı sıra bıçakla deride yarıklar meydana getirerek veya süslenmek için kısımlara barut gibi yanıcı maddeler sürüp yakarak yapılanları da mevcuttur (Uğur Çerikan ve Alanko, 2016: 167-168). Geleneksel dövmeler; uzun yıllar boyunca bir arada yaşamış, iç içe geçmiş toplumların, unutulmuş inanışların, umut ve dileklerin, bireysel kimliğin göstergesidir. Nesilden nesile aktarılan dövmeler, hikâyesi olan ve derin anlamlar taşıyan sembollerdir. Sembol ve işaretler yazının icadından önce gelmektedir ve buna paralel olarak da yazı öncesi dönemde pek çok medeniyetin çeşitli sembolleri kullandığı görülmektedir. Semboller derin anlamlar taşır ve onları ancak anlamlarını bilenler anlayabilir. Sembolik dilin kalıcılığının sağlanması; sembollerin ardındaki gizemli anlamların devamlılığına bağlıdır (Yenipınar ve Tunç, 2013:15).

Tarih boyunca dövme kullanımı çok fazla olduğu ve geniş bir coğrafyaya yayıldığı için dövmecilik geleneği olan halklarla ilgili genelleme yapmak ve bir liste sunmak oldukça güçtür. Tarihsel süreç içerisinde dövmecilik geleneğine dair ilk izleri; yazı öncesi ve yazılı döneme ait kanıtlar şeklinde iki grupta değerlendirmek mümkündür. Arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılan bazı objeleri, mumyalanmış dövmeli insan bedenlerini ve dövme yapımında kullanılan araç-gereçleri yazı öncesi dönemin kanıtları arasında göstermek mümkündür (Bkz. Fotoğraf 1). Museviliğin kutsal kitabı Tevrat ile Antik Yunan ve Roma tarihçilerinden günümüze ulaşan el yazmaları ise yazılı dönem kanıtları içerisinde yer alır (Uğur Çerikan ve Alanko, 2016: 170).

Fotoğraf 1. Dövmeli taş figürinler (Gilbert, 2000: 11)

Hunlar'a ait olduğu bilinen Pazırık kurganındaki buluntularda soylu ve kahraman kişilerin dövmelere sahip olduğu görülmüştür. Av sahnelerini temsil eden dövmeye örneklerine Taştık ve Altın Yış Mezarları'ndaki incelemelerde rastlanmıştır (Bulut, 2002: 47). İkinci Pazırık Kurganı'ndan çıkan mumyalanmış asil bir Hunlu'nun bedenindeki dövmeler düşsel yaratıklardan oluşmaktadır (Diyarbakirli, 1972: 24).

Avusturya-İtalya sınırındaki Ötzi Alpleri'nde bulunan, M.Ö. 3400-3100 yılları arasında yaşadığı öne sürülen bir mumya, sahip olduğu dövmelerle çok önemli bir örnektir. Ötzi ismi verilen ve Avrupa'ya ait en eski doğal mumya konumunda olan buz adamın bedeninde 61 adet dövmeye olduğu bilinmektedir (Bkz. Fotoğraf 2, 3). Yapılan araştırmalar sonucu, dövmelerin vücut üzerinde denk geldiği yerlerin akupunktur tedavi noktaları olduğu ve ilkçağlarda dövmenin tedavi amaçlı yapıldığı tezi ortaya atılmıştır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ötzi> Erişim: 10.02.2021).

Fotoğraf 2. Ötzi mumyasının dövmeleri, (<https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya-bunu-konusuyor/buz-adam-otzinin-sir-dovmeleri-727160/> Erişim tarihi: 14.02.2021)

Fotoğraf 3. Ötzi mumyasının dövmeleri (<http://www.halukberkmen.net/pdf/328.pdf>, Erişim Tarihi: 25.01.2024)

Osmanlı döneminde ise dövmeçilik, Cezayirli gemicilerin etkisiyle Türk denizcilerde başlamıştır ve dövme kullanımı 17. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. Bağlı olunan birliğin gösterilmesi için, Yeniçeriler çeşitli işaretleri dövme olarak kullanmış ve bu gelenek yeniçeri ocağı kapatılana kadar devam etmiştir. 196 taburu olan Yeniçeri Ocağı'nda, her taburda "Kılıç, ok, top, tüfek, kurt, kartal, kadirga, çatal, gemi çapası, hilal, aslan" vb. motifler dövmeleerde kullanılmıştır. İstanbul'da yaşayan esnaf ve alt tabakadaki erkek çocukları 17. ve 19. yüzyıllarda, yeniçeri dövmelelerini yaptırmıştır. İkinci Mahmut'un 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla dövmeçilik yasaklanmıştır. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu toprakları içerisinde bulunan Suriye, Irak gibi yakın ülkelerin ve Cezayir, Tunus, Mısır gibi uzak ülkelerin dövmelelerinde büyük benzerlikler vardır (Yenipınar ve Tunç, 2013: 14).

2. HARRAN'DA DÖVMECİLİK GELENEĞİ

Harran, Şanlıurfa ilinin Suriye sınırına en yakın olan ilçesidir ve dünyanın ilk bilim merkezlerinden birisidir. Kuzey Mezopotamya'nın kadim yerleşim yerlerinden birisi olan Harran'da halkın tamamına yakını Arap kökenli Türk vatandaşlarıdır.

Harran; Keldanilerin, Babillilerin, Asurluların, Hititlilerin, İranlıların, İskender İmparatorluğu'nun, Roma'nın, Bizans'ın, Emeviler'in, Abbasiler'in, Yerel Hanedanların, farklı Türk hanedanlarca kurulan devletlerin, Moğollar'ın ve son olarak da Osmanlılar'ın hakimiyetine girmiştir. Harran'da yaklaşık olarak 3000-3500 yıllık geçmişe sahip olan inanç ve kültürler, tanrılar, tanrıçalar, antik inanç ve uygulamalar varlığını korumuştur (Ekinci, 2008: 169). Harran'ın bu çok zengin kültürel birikimi dilden dile aktarıldığı gibi sembollerle de bedenlere nakşedilerek devam etmektedir.

İlkel dövme motifleri, geleneksel toplumların bireysel kimliklerinin göstergesi olduğu gibi yaşanan coğrafyanın ve sosyal çevrenin geleneklerini de yansıtmaktadır. İnsanların geleneksel dövme yaptırmalarının sebeplerinin başında; boy ve soyun damgasını taşımak, ait olunan aşiretin belirtilmesi, doğadan ve yaşamdan olumlu beklentiler içinde olmak, güzel görünmek, zorluklardan uzak kalmak, nazardan korunmak (tılsım görevi görmesi) gelmektedir. Kadın ve erkeklerin dövme yaptırmalarının aynı ve farklı sebepleri vardır. Boy ve aşiret dövmeleleri kadınlarda; çene, dudak altı, çene çukuru, elmacık kemiklerinin üzeri

ve ellerde görülürken, erkeklerde ise; sağ veya sol şakak ve elmacık kemiklerinin üzerine yapılmaktadır (Yenipınar ve Tunç, 2013: 24).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde geleneksel dövmeler; kız çocuğu doğuran annenin sütü, çıra isi ve hayvan ödü karışımından elde edilen mürekkebin iğnelerle derinin altına işlenmesiyle yapılır. Renklendirici malzeme olarak; “el-merare” adı verilen hayvan ödü kullanılmaktadır. Diğer renklendirici malzeme ise “sirac” adı verilen istir (Bkz. Fotoğraf 4, 5). İs, evlerde kullanılan gaz lambasında yanan gaz yağının bıraktığı toz zerrecikleri veya ateşte bekletilen tencerelerin altında biriken kalıntılardır. Çıra ve ekmek sacında biriken kalıntılardan da is elde edilir (Yenipınar ve Tunç, 2013: 25)

Fotoğraf 4, 5. Geleneksel dövmeye yapımları (www.listelist.com/deq-gelenegi/ Erişim Tarihi: 25.09.2021)

Harran, geleneksel dövmeye taşıyıcı sayısı bakımından ülkemizdeki en zengin bölgedir. Hatta Harran'ın bu geleneğin kaynağı olabileceğine dair görüşler ileri sürülse de bu konuda tarihsel açıdan net bir bilgi yoktur. Dövmenin menşei hangi bölge olursa olsun, Harran en önemli merkezlerden biri olarak kabul edilmektedir (Fırat, 2019: 135).

Geleneksel dövmeye motifleri ile halı ve kilimlerin motifleri arasında benzerliklerin olduğu birçok kaynakta yazmaktadır. Halı ve kilimlerde geleneksel dövmelere benzer motiflerin kullanılmasının yanı sıra, bazı motiflerin de benzer şekilde isimlendirildikleri görülmüştür. Dövmeye motifleri arasında görülen: Yıldız, ay, güneş, insan, çiçek, ağaç, başak, ceylan, akrep, ayna, tarak motifleri ile halı-kilim motifleri benzerlik taşımaktadır (Fırat, 2019: 70) (Bkz. Fotoğraf 6-13).

Fotoğraf 6, 7. Yüzde ve ayak bileğinde geleneksel dövmeler; Zehra Kılıç, Harran, Şanlıurfa, 2021 (Esra Kocaman Arşivi)

Fotoğraf 8, 9. Yüzde ve ayak bileğinde geleneksel dövmeler; Lubal Elmusa, Harran, Şanlıurfa, 2021 (Esra Kocaman Arşivi)

Fotoğraf 10, 11. Geleneksel Dövmeler, Yazı Akçan, Harran, Şanlıurfa, 2021 (Esra Kocaman Arşivi)

Fotoğraf 12, 13. Yüzde ve Elde Geleneksel Dövmeler, Fatma Polat, Harran, Şanlıurfa, 2021 (Esra Kocaman Arşivi)

3. DÖVME MOTİFLERİNİN YAYGI TASARIMLARINA DÖNÜŞÜMÜ

Halıyı tam manasıyla tanımlayan şey, onun çözümleri üzerine zemin atkılarını ilave edilmesi ve özellikle düğüm tekniği uygulanmasıyla oluşturulmuş bir dokuma olmasıdır. Bu yüzden dokuma tekniğine ve oluşturulma biçimine bakılmaksızın her zemin tekstiline halı demek yanlış olur. Bu başlık altında ayrıntılı olarak tanımlanacak “halı” terimi teknik, desen, kültürel öğeler, yayıldığı coğrafya ve ilk üreticileri açısından bakıldığında belirli nitelikleri olan bir havlı dokuma türünün özel adıdır (Acar ve Tosun, 2017: 62). Halı sektöründe sıkça kullanılan “dijital halı” tanımının araştırmanın kapsamını yansıtmakta yetersiz kalması nedeniyle, çalışmada; açık ve kapalı mekânların zeminlerinde kullanılabilecek her türlü tekstil ürünü kapsayan “yer yaygısı” ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

Halı, kilim gibi yere ya da döşeme üzerine serilen örtü anlamına gelen yaygılar; dokuma sanatının dünyaya tanıtılması açısından ve ülke ekonomisine sağladığı katkılardan ötürü büyük önem taşımaktadırlar. Yaygıların tarihine bakıldığında kültürlerin var oluşuyla birlikte, estetik ve teknik açıdan yoğun bir birikimin ürünü olarak geliştikleri görülmektedir. İnsanoğlu ilkel dönemlerde ürettiği pek çok şeyi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmiş, ihtiyaçlarının dışındaki eşyalara ise çok fazla yönelmemiştir (Dölen, 1992: 312). Eski dönemlerde insanın doğaya uyum sağlamak ve hayatta kalmak için hayvan derilerinden kendisine eşya yapması, hayvanların yünlerinden iplik elde etmesi yaygıların da üretimine zemin hazırlamıştır (Aytaç, 1999: 54).

Yer yaygıları değişen yaşam koşullarıyla birlikte toplumların kültürel değerlerini aktaran bir el sanatı nesnesine dönüşmüş; geçmişte olduğu gibi sadece soğuktan korunmak için önemli olmayıp aynı zamanda yaşam alanlarını güzelleştiren estetik bir beğeni unsuru konumuna gelmiştir. Teknoloji, bilim, sanayi ve iletişim alanlarındaki hızlı değişim ve gelişmeler dokumacılık alanındaki birçok uygulamanın ortadan kalkmasına neden olmuştur (Öz ve Koyuncu Okca, 2018: 219). Türkiye’de geleneksel yer yaygılarının üretimi geçmişte tamamen el işçiliğine dayalı olmasına rağmen endüstrileşme, yer yaygılarının makinelerde dokunarak çok daha hızlı ve seri üretilmesini sağlamıştır (Öz ve Tuti Karaman, 2021: 71-72) Dokuma tezgâhlarının ardından dijital baskı sistemlerinin yer yaygılarının üretiminde yer alması ile de yaygı endüstrisinde yeni bir çağ başlamıştır.

Dijital baskılı yaygı üretiminde; dijital süblime transfer baskı ve inkjet dijital baskı sistemleri kullanılmaktadır. Dijital süblime transfer baskı teknolojisinde baskı işlemi direkt olarak tekstil malzemesine yapılmamakta, desenlerin kumaşa transfer edilmesi için ikinci bir işleme gerek duyulmaktadır (Kocaman, 2022: 14).

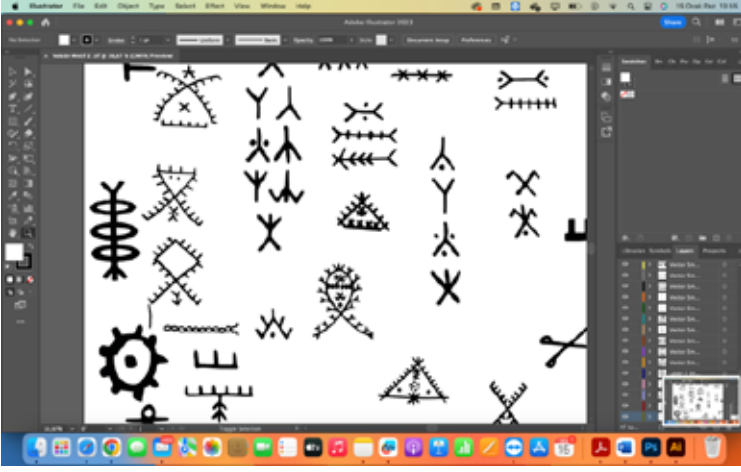
Inkjet dijital baskı sistemleriyle yaygı baskısı yapan başlıca teknolojik makineler; Zimmer firmasına ait Chromojet, Colaris baskı makineleridir (Kocaman ve Öz, 2023: 51).

Şanlıurfa ili, Harran ilçesinde kültürel bir değer olarak nesilden nesile aktarılmış olan dövme motifleri bu çalışmanın ilham kaynağıdır. Yaygı tasarımları yapılırken; minimalizm ve işlevselliğin bir arada kullanıldığı sıcak, rahat, sade ve modern bir iç mekân yaratmayı amaçlayan İskandinav (Nordic) stil uygun görülmüştür. İskandinav stilde kullanılan renklerde; nötr renk tonları (siyah, ten renklerindeki sıcak beyazlar) hâkimdir. İskandinav stilin basit çizgilerle sıcak ve sade tasarımlar oluşturma fikri ile, tasarımlarda ilham kaynağı olan Harran geleneksel dövme motiflerinin primitif hatları bir araya getirilerek sade ve doğal yaygı tasarımları yapılmıştır (Kocaman, 2023: 122)

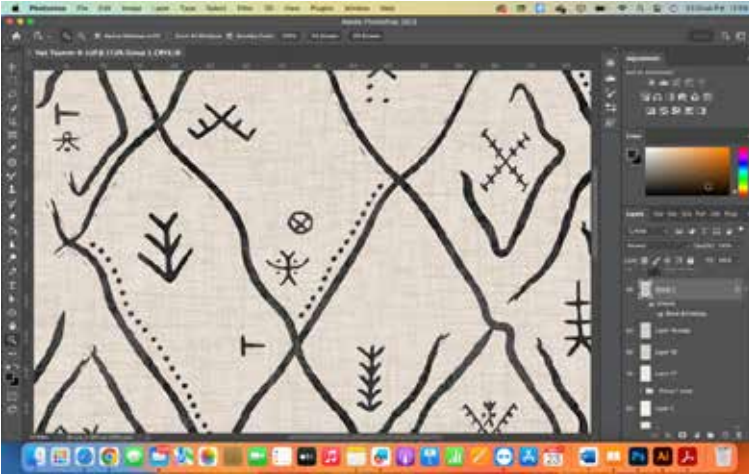
Harran geleneksel dövme motiflerinin ilham kaynağı olduğu 12 adet 80x120 cm dijital baskılı yer yaygısı, 1 adet 90x90 ve 1 adet 120x145 cm ölçülerde duvar yaygısı tasarımları yapılırken bilgisayar destekli çizim programları (Adobe Photoshop, Adobe Illustrator) kullanılmıştır.

Dijital baskılı yaygıların tasarım süreci; dövme motiflerinin ve kompozisyon şemasının Adobe Illustrator programında vektörel çizimlerinin yapılması ile başlamış ve renklendirmelerle filtrelerin uygulanması ve raster dosya formatına

dönüştürülerek kaydedilmesi için Adobe Photoshop programı kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 14-15).

Fotoğraf 14. Adobe Illustrator programında vektörel çizimlerin yapılması

Fotoğraf 15. Adobe Photoshop programında tasarımların renklendirilmesi

Dosya uzantısı “.tiff” olarak kaydedilen tasarımlar, bilgisayar ortamında RIP yazılımı ile düzenlenerek dijital süblime transfer baskı makinelerinde özel transfer kağıtlarına ters olarak aktarılmıştır (Bkz. Fotoğraf 16, 17).

Fotoğraf 16, 17. Tasarımların dijital baskı işlemleri

Transfer kağıtlarına aktarılan desenler, polyester içerikli kumaşların üzerine yerleştirilerek 220 °C ısıda ve 4 bar basınç altında kalender makinesinden geçirilmiştir. Transfer baskı kağıdı ve kumaş kalender makinesi üzerinde birbirinden ayrılarak eş zamanlı olarak rulo halinde sarılmıştır. Farklı ebatlardaki yaygı tasarımları tek rulo halinde basıldığı için kesilerek parçalara ayrılmıştır. Tasarımların renk ve desen uyumu göz önünde bulunularak çoban dikişi yapılmış ve bazı yaygılara saçak dikilmiştir. Tüm konfeksiyon işlemlerinin tamamlanması ile yaygılar paketlenerek hazır ürün haline getirilmiştir (Bkz. Fotoğraf 18, 19).

Fotoğraf 18, 19. Yaygıların konfeksiyon işlemlerinin yapılması

1 ve 2 Numaralı tasarımların uygulamasında, yüzeyde polyester içerikli bambu kumaş, tabanda ise suni deri taban (kaydırmaz taban) kullanılmıştır. 80x120 cm ebatlarında olan yaygıların uçlarına krem rengi örgü saçak dikilmiştir. 1 numaralı Tasarımda Rebap, Halka, Güneş, Çizgi dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 20). 2 numaralı Tasarımda ise Çark, Turna Katarı, Kurbağa, Başak- Sedef, Makas, Tarak, Çizgi, İnsan, Tokmak, Kılıç isimli dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 21).

3 Numaralı tasarımda ise yüzeyde polyester içerikli parlak örme kadife kumaş ve tabanda PVC DOD (kaydırmaz taban) kullanılmıştır. 80x120 cm ebatlarında olan yaygının uçlarına krem rengi örgü saçak dikilmiştir. Tasarımda Güneş, Ay-Yıldız, Rebap, Çizgi, Başak- Sedef, Halka dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 22).

Fotoğraf 20. 1 No'lu Tasarım

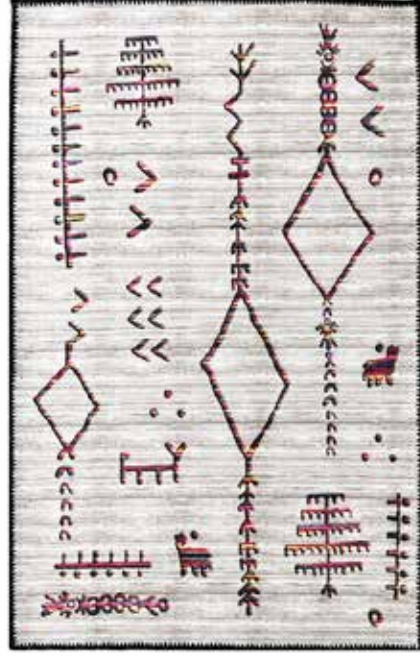
Fotoğraf 21. 2 No'lu Tasarım

4 ve 5 Numaralı yaygı tasarımlarının uygulaması ise *şönil* (pamuk) dokumaya yapılmıştır ve tabanları kaydırmaz özelliğe sahiptir. 80x120 cm ebatlarında olan yaygıların etrafına siyah renkte çoban dikişi ovarlok yapılmıştır. 4 numaralı Tasarımda Başak-Sedef, Tarak, Halka, Ceylan, İsmel Bikar, Ay-Yıldız dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 23). 5 numaralı Tasarımda ise Başak-Sedef, Tarak, Halka, Ceylan, İsmel Bikar, Ay-Yıldız dövme motifleri yer almaktadır (Bkz. Fotoğraf 24).

6 ve 7 Numaralı yaygı tasarımlarının yüzeyi bambu içerikli polyester kumaştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahip suni deridir. 80x120 cm ebatlarında olan yaygıların uçlarına krem rengi spor saçak dikilmiştir. 6 numaralı Tasarımda Rebap, **Çizgi**, Güneş, Halka, Başak-Sedef, Turna katarı, Makas dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 25). 7 numaralı Tasarımda kullanılan dövme motifleri ise Rebap, Tarak ve **Çizgi**'dir (Bkz. Fotoğraf 26).

8 Numaralı yaygı tasarımı *şönil* (pamuk) dokumaya uygulanmıştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahiptir. 80x120 cm ebatlarında olan yaygının etrafına siyah renkte

çoban dikişi ovarlok yapılmıştır. Tasarımda Çizgi, Başak-Sedef, Ceylan, Tarak, İsmel Bıkar, Güneş, Salıp- Sılıp dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 27).

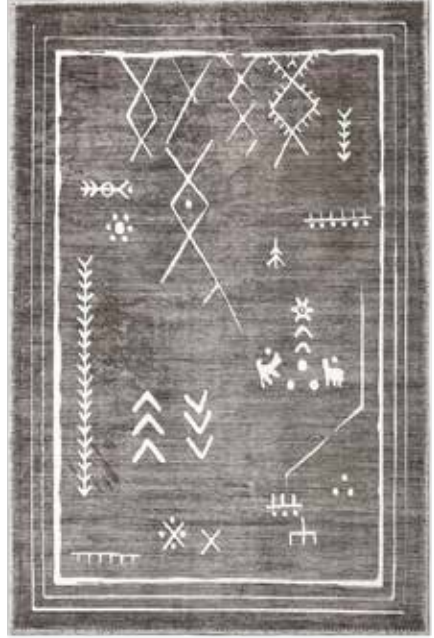

Fotoğraf 24. 5 No'lu Tasarım

Fotoğraf 25. 6 No'lu Tasarım

Fotoğraf 26. 7 No'lu Tasarım

Fotoğraf 27. 8 No'lu Tasarım

9 Numaralı yaygı tasarımının yüzeyi bambu içerikli polyester kumaştır ve tabanı suni deridir (kaymaz taban). 80x120 cm ebatlarında olan yaygının uçlarına siyah renkte spor saçak yapılmıştır. Tasarımda geleneksel dövme motiflerine ek olarak, tarihi çok eskilere dayanan Harran'ın simgesi olan kubbe evlerinin silüetini vurgulama amacı güdülmüştür. Tasarımda Çizgi, Çiçek, Ceylan, Başak-Sedef, Ay-Yıldız, İsm'e'l-bikar ve Tarak isimli dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 28).

10 Numaralı yaygı tasarımı bambu içerikli polyester kumaşa uygulanmıştır ve alt yüzeyi kaymaz özelliğe sahip suni deri tabandır. 80x120 cm ebatlarında olan yaygının etrafına siyah renkte çoban dikişi ovarlok yapılmıştır. Tasarımda Güneş, Rısemiye, Kurbağa, Tarak, Ayna, Başak-Sedef dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 29).

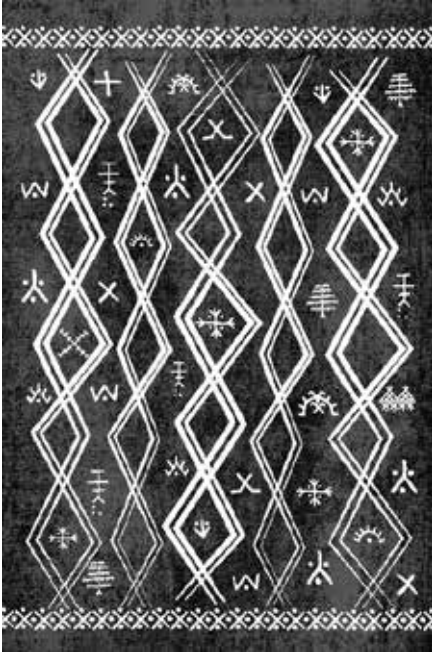
11 Numaralı yaygı tasarımının yüzeyi bambu içerikli polyester kumaştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahip suni deridir. 80x120 cm ebatlarında olan yaygının uçlarına çift renkli örgü saçak yapılmıştır. Tasarımda Çizgi ve Tarak dövme motifleri kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf 30).

12 Numaralı yaygı tasarımının yüzeyi bambu içerikli polyester kumaştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahip suni deridir. 90x90 cm ebatlarında ve

duvar yaygısı olarak düşünülen tasarımda; Ay-Yıldız, Başak- Sedef, Yastık, Güneş, Tokmak, Salıp- Sılıp, Rebab, Çizgi, Makas, Ayna, İnsan, Halka, Kılıç dövme motifleri kullanılmıştır. Tasarımın kompozisyon kurgusu; geleneksel dövme taşıyıcılarının dövmelerini en çok ellerine yaptırmayı tercih ettiklerini vurgulamak için stilize el şeklinin içinde dövme motiflerinin yerleştirilmesi üzerinedir. Bu yaygıların dış hatları elde kesilerek estetik bir değere sahip olması istenmiştir (Bkz. Fotoğraf 31).

13 Numaralı yaygı tasarımının yüzeyi bambu içerikli polyester kumaştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahip suni deridir. 120x145 cm ebatlarında olan yaygının dış hatları elde kesilerek hazırlanmıştır. Tasarımda Ayna-Yıldız, Güneş, Rebab, Başak-Sedef, Yıldız, Salıp-Sılıp dövme motifleri kullanılmış ve duvar yaygısı olarak düşünülmüştür (Bkz. Fotoğraf 32).

14 Numaralı yaygı tasarımının yüzeyi polyester içerikli parlak kadife kumaştır ve tabanı kaydırmaz özelliğe sahip PVC DOD tabandır. 80x120 cm ölçülere sahip olan yaygının dış hatları elde kesilerek hazırlanmıştır. Tasarımda Yıldız, Halka, İsmel Bikar, Güneş, Ayna dövme motifleri kullanılmış (Bkz. Fotoğraf 33).

Fotoğraf 28. 9 No'lu Tasarım

Fotoğraf 29. 10 No'lu Tasarım

Fotoğraf 30. 11 No'lu Tasarım

Fotoğraf 31. 12 No'lu Tasarım

Fotoğraf 32. 13 No'lu Tasarım

Fotoğraf 33. 14 No'lu Tasarım

İskandinav tarzda ortaya konan tasarımlar, satışa ve kullanıma hazır ürün haline geldikten sonra fotoğraflanmış ve elde edilen görsellerin her biri bilgisayar

ortamında uygun mekanlara giydirilmiştir². Bu mekanlardan bazılarının görsellerine de bu çalışmada yer verilmiştir. (Bkz. Fotoğraf 34-40).

Fotoğraf 34. 1 No'lu dijital baskılı yer yaygısının iç mekândaki görünümü (<https://tr.pinterest.com/pin/260364422199102955/>, Erişim Tarihi: 14.12.2022)

Fotoğraf 35. 2 No'lu dijital baskılı yer yaygısının iç mekândaki görünümü (<https://tr.pinterest.com/pin/260364422199044268/>, Erişim Tarihi: 14.12.2022)

² İç mekan görselleri değişiklik yapılarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 36. 5 no'lu dijital baskılı yer yaygısının iç mekândaki görünümü (<https://tr.pinterest.com/pin/260364422199004844/>, Erişim Tarihi: 16.12.2022)

Fotoğraf 37. 6 no'lu dijital baskılı yer yaygısının iç mekândaki görünümü (<https://pbs.twimg.com/media/E1N0KSPX0AAQXmP.jpg>, Erişim Tarihi: 16.12.2022)

Fotoğraf 38. 7 no'lu dijital baskılı yer yaygısının iç mekândaki görünümü (<https://tr.pinterest.com/pin/260364422199004857/>, Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Fotoğraf 39. 12 no'lu tasarımın duvar halısı şeklinde sergilenmesi (<https://unsplash.com/photos/90-FRSFSIZk>, Erişim Tarihi: 27.12.2022)

Fotoğraf 40. 13 no'lu tasarımın duvar halısı şeklinde sergilenmesi (<https://unsplash.com/photos/AILKJ292jOQ>, Erişim Tarihi: 28.12.2022)

SONUÇ

Tarihi süreçte el dokumacılığı ile başlayan ve sonrasında teknolojik alanlarda meydana gelen gelişmeler sayesinde makine üretimleri ile büyük değişimlere uğrayan yer yaygıları günümüzün dijital dünyasıyla yepyeni özellikler kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Birçok firma tarafından ilerleyen dönemlerde yüksek kalitede Tarihteki en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Harran, sahip olduğu konumu itibarıyla farklı etnik kültürlerle de ev sahipliği yaparak kendine özgü olağanüstü bir kültürel zenginlik geliştirmiştir. Harran'ın bu çok zengin kültürel birikimi dilden dile aktarıldığı gibi sembollerle de bedenlere nakşedilerek devam etmektedir.

Harran, geleneksel dövme taşıyıcı sayısı bakımından ülkemizdeki en zengin bölgedir. Yörede yapılan alan araştırması sonucunda, dövme taşıyıcılarının tamamına yakınının çok ileri yaşlarda olduğu görülmüştür. Günümüzde geleneksel dövmelerin yapımına devam edilmemesinin en önemli nedeni dövme yaptıran kişilerin çok genç yaşta iken, İslamiyet'in dövme yaptırmayı yasakladığını bilmeden yaptırmış olmaları ancak bugün "günah" olduğuna inanarak pişmanlık duymaları ve kimseye önermemeleridir. Geleneksel dövmecilik artık popülerliğini kaybetmiş olsa da ilkel dövmelerin şekil

değiştirerek varlıklarını sürdürmeye devam edeceği düşünülmektedir.

Bedenlere nakşedilerek bir sanata dönüşen dövmeye motiflerinin benzerlerinin, Anadolu insanının iç dünyasını ilmek ilmek aktardığı dokumalara yansımış olması dövmeciliğin ne kadar köklü bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. Unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin günümüze taşınması ve yaşayan miras unsuru olarak sonraki nesillere aktarılması oldukça önemli bir misyondur. Geleneksel dövmelerin halı-kilim alanındaki birikimlerimizle buluşturulduğu bu çalışmada, öncelikle kaybolmakta olan geleneksel dövmecilik alanında farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında, Harran geleneksel dövmeye motiflerinden esinlenilerek 12 adet 80x120 cm yer yaygısı, 1 adet 90x90 cm ve 1 adet 120x145 cm duvar yaygısı, Adobe Photoshop ve Adobe Illustrator programları kullanılarak tasarlanmış ve dijital süblime transfer baskı sistemlerinde üretilmiştir. Bilgisayar ortamında çizim programlarında dijital baskılı yaygı üretimine yönelik yapılan tasarımlarda; sınırsız renk kullanım imkânının yanı sıra kolay ve hızlı bir şekilde değişiklik yapılabilir. Bu sayede desenleri oluşturmak ve arşivlemek için tasarımcılara büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Dijital baskılı halıların tasarım, numune üretimi-onayı ve seri üretim süreçleri zaman açısından makine halıcılığına kıyasla çok daha avantajlıdır.

Tasarım ve üretim sürecinin detaylı bir şekilde anlatıldığı bu çalışma ile ortaya konulan yaygılar; dövmeye motiflerinden ilham alınarak, günümüz dekorasyon trendlerini yansıtan tasarımların yapılarak dijital baskı sektörüne katma değer sağlanabileceğini göstermeleri bakımından önemlidir.

Gelecekte dokuma halıların evlerde sadece misafirlerin ağırlandığı yerlerde kullanılacağı diğer tüm alanlarda ise dijital baskılı polyester içerikli yaygıların kullanılacağı ön görülmektedir. Geleneksel üretimlerin yanı sıra çağdaş tasarımların dijital sistemlerle hızlı ve kolay üretilebilmesiyle dekoratif yer yaygılarının dünya piyasasındaki değerinin artacağı da ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. & Tosun, E. (2017). *Anadolu Havlı Yer Yaygılarının Yapısal Açısından Dünyadaki Benzerleriyle Birlikte İncelenmesi ve Bir Sınıflandırma Önerisi*. Yedi. S. 18, s. 61-73.

- Aytaç, A. (1999). *Halıcılığın Doğuşu ve Bilinen İlk Örnekler. İlg.* S. 98, s. 54
- Bulut, F. (2002). *Doğu'nun Tenindeki Nakış-Dövme. Atlas.* S. 113, s. 47-48.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi.* İstanbul: M.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Ekinci, A. (2008). *Harran Mitolojisi ve Tarihi.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Fırat, M. (2019). *Kayıbolan İzler; Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gilbert, S. (2000). *A Source of Book History of Tattoo.* New York: Juno Books Berkeley.
- Kocaman, E. (2022). *Dijital Baskılı Halılar. Decor Dergisi.* Mart- Nisan, s. 14-16.
- Kocaman, E. (2023). *Şanlıurfa Geleneksel Dövme Motiflerinin Dijital Baskılı Yayı Tasarımlarında Kullanımı.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kocaman, E. & Öz, N. D (2023). *Dijital Baskılı Yayıların Gelişimi ve Üretim Yöntemleri- The Development and Production Methods Of Digital Printed Rugs.* 3. Uluslararası Balkanlar, Anadolu, Kafkasya ve Türkistan Coğrafyası Sanat, Kültür, Tarih ve Folklor Kongresi/Sanat Etkinlikleri (24-26 Ekim), Aydın. s. 49-52.
- Koyuncu Okca, A. (2015). *Geleneksel Anadolu Halı ve Kilimlerinde Nazar İnancı: Muska Yanışı-The Faith of Evil Eye in Traditional Anatolian Carpets And Rugs: The Amulet Motif. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* 10 (8), s. 1659-1676.
- Öz, N. D. & Koyuncu Okca, A. (2018). *Yukarıköy (Çanakkale-Ayvacık) Geleneksel Yörük Dokumaları- Traditional Yukarıköy (Çanakkale-Ayvacık) Yuruk Weavings. Asia Minor Studies.* Cilt: 6, Sayı: AGP Özel Sayısı, s. 219-233.
- Öz, N. D. & Tuti Karaman, Z. (2021). *Gaziantep Makine Halıcılığında Amerika Bölgesi Malzeme, Renk ve Desen Tercihleri.* Sanat ve İletişim Teorik ve Ampirik Katkıları. İKSAD, Bölüm 3, Ankara, s. 69-94.
- Uğur Çerikan, F. & Alanko, M. (2016). *Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi.* Denizli, S. 25, s. 166-193.
- Yenipınar, U. & Tunç, M. S. (2013). *Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı, Beden Yazıtları.* İzmir: Etki Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ötzi>, Erişim Tarihi: 10.02.2021

<https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya-bunu-konusuyor/buz-adam-otzinin-sir-dovmeleri-727160>, Erişim Tarihi: 14.02.2021

<https://www.listelist.com/deq-gelenegi>, Erişim Tarihi: 25.09.2021.

<http://www.halukberkmen.net/pdf/328.pdf>, Erişim Tarihi: 25.01.2024